

VSEBINA

UVOD	7
ZGODOVINA NOSEČNOSTI JE TUDI ZGODOVINA SPLAVA	15
Stari vek: o tem, ali bo ženska splavila ali ne, odloča moški	16
Srednji vek: splav in vzpon krščanstva	20
Novi vek: postopna pot do prepovedi splava	21
Sodobnost: boj za žensko enakopravnost in svobodno odločanje o lastnem telesu	24
Umetna prekinitev nosečnosti na ozemlju Slovenije	30
Boj za svobodno odločanje o rojstvu otrok še ni končan	38
KAKO POTEKA UMETNA PREKINITEV NOSEČNOSTI IN KAKŠNE MOŽNOSTI IMAM?	41
Martinino pričevanje	42
Dve metodi: kirurška in "s tabletko"	48
Pravica do splava brez bolečine	53
KAKŠNE PRAVICE IMAM?	55
Kristinino pričevanje	56
Pravica do kontracepcije, umetne prekinitve nosečnosti in oploditve z biomedicinsko pomočjo	59
Pravica do vseh informacij in zasebnosti	61
Brezpogojna pravica do splava do desetega tedna nosečnosti	62
Pravice in postopek umetne prekinitve nosečnosti po desetem tednu nosečnosti	63
ODLOČITEV ZA SPLAV TER ODNOS BLIŽNJIH IN OKOLICE	65
Žanino pričevanje	66
Odločitev za splav je izključno odločitev nosečnice	74
O (ne)podpori partnerjev	76
Odnos bližnjih in okolice	78
O odločitvi brez pritiskov in o nepričakovanih zaveznikih	79
VPLIV SOCIALNEGA IN EKONOMSKEGA POLOŽAJ NA ODLOČITEV ZA SPLAV	81
Marušino pričevanje	82

Zagotavljanje socialnih pogojev za svobodno odločitev	85
Legitimnost različnih odločitev in razlogov za umetno prekinitev nosečnosti ali za njeno nadaljevanje	89
KAJ SO NEDOPUSTNI POSEGI V SVOBODNO ODLOČANJE O ROJSTVU OTROK?	91
Jasnino pričevanje	92
Nedopustni pritiski in posegi okolice v svobodno odločanje o rojstvu otrok	97
Nedopustnih pritiski in posegi zdravstvenega osebja v svobodno odločanje o rojstvu otrok	98
Ugovor vesti kot sredstvo onemogočanja udejanjanja svobodnega odločanja o rojstvu otrok	100
ODNOS ZDRAVSTVENEGA OSEBJA IN SISTEMA	103
Mimino pričevanje	104
Denisino pričevanje	107
Izkušnje z osebnimi ginekologi in drugimi zdravstvenimi delavci	112
Občutki ob medicinskem posegu: hladno, rutinsko, mehansko in v zasebnost posegajoče	113
Občutki o nedopustnih posegih v svobodno odločanje	115
OBČUTKI PRED, MED IN PO OPRAVLJENEM SPLAVU	117
Aljino pričevanje	118
Občutja pred, med in po opravljanju splava	125
Ne predpisujte nam, kako naj čutimo	127
SKLEP	129
Literatura in viri	133

Uvod

Irška. Leto 2016. Še ena v seriji konferenc, ki sem jih obiskala tisto poletje. Nekoliko dolgočasena sem se znašla na delavnici o družbeni mobilizaciji v majhni zadušljivi sobi sicer dragega hotela v dublinskem predmestju. Sedla sem na enega izmed stolov, postavljenih v krogu. Na moji desni sedi zgarana gospa srednjih let z blokom v rokah. Nekoliko sramežljivo se mi nasmehne. "Medicinska sestra sem, nihče, niti moj mož, ne ve, da sem danes tukaj," pravi in se nemirno presede na stolu. Čez čas doda še, da se je konference udeležila, ker želi sodelovati pri referendumski kampanji za legalizacijo splava, na katero se pripravljajo na Irskem. "Priča sem bila številnim smrtim žensk, ki bi jih splav lahko rešil. Govoriti hočem o zdravju in pomagati aktivistom in aktivistkam," reče, zdaj občutno glasneje in odločneje. Začeli smo z delavnico in kmalu se je pokazalo, da je motiv večine Ircev in Irk v sobi podoben: najti zaveznike v naslednji kampanji in svoje mesto v boju, ki jih čaka.

Presenečenim tujcem in tujkam (med katere sem spadala tudi sama) so pojasnili, da ima Irška eno najbolj restriktivnih omejitev splava na svetu. Njihova zgodovina boja za pravico do izbire je dolga in težka. Prepoved splava na strogo rimskokatoliškem Irskem velja vse od leta 1861. V strahu pred tem, da bi zaradi odločitev sodišč prišlo do rahljanja popolne prepovedi splava, je irška oblast v začetku osemdesetih v sodelovanju s katoliškimi organizacijami, združenimi v organizacijo "Pro-Life Amendment Campaign", pripravila t. i. 8. amandma k Ustavi Irske, ki bi splav prepovedal v najvišjem in najtežje spremenljivem pravnem aktu. Na Irskem je sicer vsako spremembo ustave treba potrditi na referendumu, a je predlog tudi na njem dobil zadostno podporo in zato je od leta 1983 v irski ustavi pisalo, da sta življenji zarodka in matere enakovredni. Številni so se od takrat na najrazličnejše načine borili, da bi bila sporna ustavna določba umaknjena. V tem boju so doživeli številne poraze z ob-

časnimi svetlimi trenutki, ki so jim vlivali upanje. Leta 1992 jim je tako uspelo izbojevati majhno, a pomembno zmago, ko sta bila sprejeta dva dodatna amandmaja, ki sta odpravljala prepoved, po kateri Irke niso smele z otoka, da bi splav opravile vsaj v tujini, ter prepoved pridobivanja in širjenja informacij o možnosti splava. Toda splav je kljub aktivnim prizadevanjem številnih organizacij in posameznikov in kljub mnogim tragičnim zgodbam ostal prepovedan.

“Želimo, da bo tokrat drugače,” nam je povedala ena izmed irskih udeleženk delavnice. Organizatorji in organizatorke kampanje so bili trdno odločeni, da bodo naredili vse, da se bodo slišali glasovi Irk, ki so bile prisiljene splav opraviti v Veliki Britaniji ali na črno v domači dnevni sobi, da bodo razbili tabuje, spregovorili o posameznicah, ki so zaradi zdravstvenih zapletov umrle, in nazadnje na ta način spremenili odnos irske družbe do pravice do izbire.

Kampanja, ki so jo pripravili gostitelji, me je navdušila. “Za moje hčerke. Moje nečakinje. Za vse ženske, katerih življenja so ogrožena. Moje prijateljice. Za sebe. Za mojo sestro in mojo partnerico. Za irske ženske. Za irske ženske, ki so morale potovati. Za moje bodoče hčerke. Za mojo mami. Za vse generacije, ki prihajajo. Glasuj za...,”¹ so v enem izmed kampanjskih videoposnetkov govorili najrazličnejši Irci in Irke. Na Facebooku pa so odprli stran “V njenih čevljih”,² kjer so ženske z izkušnjo s splavom objavljale fotografije svojih čevljev s kratkimi zapisi. “Moje roke so se nervozno tresle, ko sem odprla kuverto, v kateri je bilo pet tablet, ki sem jih morala pojesti. Bodo učinkovale? So sploh varne? Kaj če kdo izve in bom aretirana? Kaj bom storila, če bom potrebovala nujno medicinsko pomoč? Še nikoli v življenju se nisem tako tresla,” se je glasil zapis ene izmed pričevalk. Druga je zapisala: “Na splav sem se zaradi stroge irske zakonodaje odpeljala v Veliko Britanijo. Moja mama je bila hudo bolna. V dneh, ko sem bila v tujini, je umrla. Jezna sem na zastarele zakone, ki so mi odvzeli možnost, da bi preživela njene zadnje dni skupaj z njo.”

1 Together for YES: kampanjski video “A woman you love needs your YES” (<https://www.facebook.com/watch/?v=2047013005621517>)

2 <https://www.facebook.com/InHerIrishShoes/>

Gibanje, ki je prepletlo tako različne glasove, me je ganilo in navdušilo.

Irci in Irke so se postavili na stran zdravja, žensk in avtonomnega odločanja o lastnem telesu. Izpovedi žensk so zelo nazorno opozarjale na dve dejstvi: kljub temu, da je bil splav na Irskem zakonsko prepovedan, so se Irke za splav še vedno odločale. Od leta 1980 je vsaj 150.000 Irk odpotovalo v tujino, večinoma v Veliko Britanijo, da bi opravile splav. Številne pa zaradi finančnih, družinskih, zdravstvenih in drugih razlogov niso imele te možnosti. Zato so na črnem trgu posegale po tabletkah dvomljive kakovosti, nemalo pa jih je pri tem izgubilo svoja življenja. (Abortion Rights Campaign 2015)

Ko je domačine zanimalo, kako je z zakonodajo na tem področju v državah tistih, ki smo prišli od drugod, sem s ponosom povedala, da je pravica do svobodnega odločanja o rojstvu otrok v Sloveniji vpisana v ustavo. Pohvalila sem se, da imamo eno izmed boljših ureditev tega področja na svetu in da je splav pri nas brezplačen in dostopen. Toda ob branju njihovih pričevanj me je spreletelo, da o opravljanju splava v Sloveniji pravzaprav ne vem prav veliko. Kdaj sem recimo nazadnje slišala kakšno Slovenko, ki bi spregovorila o svoji izkušnji? Formalnopravno je stvar res zgledno urejena, pravico do svobodnega odločanja o rojstvu otrok imamo zapisano v ustavo, toda kako je v vsakdanji praksi? Kako je s splavom v medicinski praksi? Vsak izmed nas, ne da bi se tega morda zavedal, zagotovo pozna vsaj nekoga s to izkušnjo. Prijateljico, sestro, teto, mamo, sosedo iz zgornjega nadstropja in trgovko na blagajni v lokalni trgovini – vsaj ena izmed njih se je lahko že znašla v ginekološki ambulanti z receptom za umetno prekinitev nosečnosti.

Ta naj bi bila v Sloveniji nezapleten ali vsaj običajen medicinski postopek. Pa je res tako? Ker je v Sloveniji svobodno odločanje o rojstvu otrok vpisano v ustavo, iz katere izhaja zakonodaja, povezana s pravico žensk, da se svobodno odločajo tudi za umetno prekinitev nosečnosti, privzemamo, da to samo po sebi nudi ženskam varnost in možnost odločanja o lastnem telesu. Pa so črke zakona in ustave dovolj? Gotovo so temelj, a prepogosto spregledamo, da je s tem nujno povezana naloga države, da zagotavlja pogoje in okoliščine za dejansko možnost

za svobodno odločitev in njeno realizacijo, da črke na papirju postanejo dejanska opolnomočena praksa.

Irci in Irke so dve leti po mojem obisku delavnice, leta 2018, na referendumu s 66,4 odstotki podpore in z več kot dvema milijonoma glasov prednosti izglasovali spremembo ustave in uzakonili možnost splava. Takratni minister za zdravje je po končanem referendumu poudaril, da se za državo začenja nova doba (Ryan 2018). A tudi v tej novi dobi boj še ni bil končan. Dobro leto po referendumski zmagi so se na Irskem oglasile ženske, ki v porodnišnicah niso bile deležne ustrezne nege, ki so doživele, da jih je skušalo medicinsko osebje prepričati, da si premislijo, ki so te pritiske občutile kot poseg v svoje pravice in ki so tako v praksi spoznale, da jim vse pravice, ki jih na papirju sicer imajo, niso v resnici dostopne.

V knjigi, ki je pred vami, se med drugim sprašujem, ali se kaj podobnega vsakodnevno dogaja tudi v Sloveniji. Izhajam iz dejstva, da je v Sloveniji pravica do svobodnega odločanja o rojstvu otrok zagotovljena z ustavo in da so posegi vanjo nedopustni. Zato se mi je izjemno pomembno zdelo ugotoviti, če in kako ob v ustavo in zakon vpisani normi država zagotavlja dejanske pogoje za svobodno odločanje o rojstvu otrok, ki zadevajo umetno prekinitev nosečnosti, ter če in kako pri tem spoštuje pravice posameznic in spolno nebinarnih oseb.

Kako to najlažje preveriti? S pomočjo pričevanj posameznic, ki imajo izkušnjo z opravljanjem splava, s pogovorom z najrazličnejšimi ljudmi. V sklopu magistrskega študija sem se pogovarjala z ženskami, ki so v Sloveniji opravile splav.³ Na svojem Facebook profilu sem objavila povabilo, da se mi oglasijo osebe s tovrstno izkušnjo, ki so o njej pripravljene tudi spregovoriti.

3 Ustni viri so pomemben etnološki vir in nemalokrat se z njimi srečamo tudi v obliki subjektivnih izpovedi, spominov in življenjskih zgodb (Ramšak 2003: 11). Pri pripravi raziskave sem uporabila kvalitativno raziskovalno in etnografsko metodo, ki temelji na osebni izkušnji pripovedovalca in se nanj tudi fokusira. Pri zapisovanju življenjskih zgodb je v prvem planu pripovedovalec zgodb, zapis o življenju je prvooseben. Esenca življenjske zgodbe je tisto, kar se je pripovedovalcu zgodilo in kar sam označuje za bistveno (Godson 2014: 8). Življenjske zgodbe v raziskavo vključenih žensk pa niso predstavljale le raziskovalne metode, temveč so bile tudi predmet moje raziskave. Analiza me je vodila predvsem do razumevanja vzpostavljenih praks, povezanih z umetno prekinitvijo nosečnosti.